

Božidar Šimunić
Zadar

AKUT U GOVORU SELA BIBINJA

UDK: 811.163.42'342 (497.5 Bibinje)

Rad primljen za tisak 09.09.2003.

Čakavska rič, Split, 2003.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Josip Lisac, Joško Božanić

U prilogu su obrađeni uvjetovanost i ostvarivanje akuta u govoru sela Bibinja. Posebice, prikazana je distribucija ovog akcenta po vrstama riječi te su iznesena i određena zapažanja o akutu u trenutnoj govorenoj praksi mjesnog idioma.

Ključne riječi: *akut, sonanti, zatvoreni slog, duljenje vokala*

Bibinjski govor ima svoje tipičnosti i posebnosti te unutar sebe razvija određene inovacije, spada u čakavske govore prijelaznoga područja, odnosno ima drugi stupanj čakavnosti.¹

Sve do šezdesetih godina protekloga stoljeća, tipično primorsko selo čiji su žitelji bili uglavnom poljodjelci i stočari, smješteno oko sedam kilometara južno od Zadra u pravcu Biograda, Bibinje su danas zahvaljujući natprosječnom natalitetu, a u posljednjem desetljeću i zamjetljivom mehaničkom prirastu, prešle brojku od četiri tisuće stanovnika. Govor doseljenika nema osobit utjecaj na mjesni idiom, naprotiv, obrnuti je proces brži.

Nekad smještene samo na malom poluotoku gdje je naselje nastalo još u rimsko doba (naziv mjesta predijalni toponim), Bibinje su se svojim prostornim širenjem danas formirale kao *Selö* ili *Stāro Selö* na spomenutom poluotočiću, i onaj veći dio mjesta na sjevernoj strani, preko zaljeva kao *Tōra* ili *Stānovi* (austrijska katastarska karta s kraja 19. st. ima još naziv *Stāni*). Sa stanovišta bilježenja mjesnoga idioma mogu se uočiti, ne tako velike, ali

¹ B. Finka-M. Moguš, 1981., 57.

ipak određene razlike u govoru između *Töralov* ili *Stanārcov* te *Sěljanov*. Tako se, na primjer, u izgovoru fonema *l*, koji se inače dobro čuva u bibinjskom govoru, može zapaziti kod stanovnika *Stāroga Selā*, tj. kod *Sěljanov*, istina kao sporadična pojava, njegovo prelaženje u *j*, te se među *Sě(l)janima*, ili onima koji su se u Selu rodili i odrasli, može čuti i *ijada* ("hiljada"), *mijārda*; za sebe će neki reći da su *Sějani*. I u leksiku se mogu pronaći neke razlike: u *Stārom Selū* je, npr. *pretenö* ("vreteno"), a na *Torū vretenö*, u *Selū menjūr i minjūr* ("mjehur"), na *Stanovīn* samo *minjūr*; jedna vrsta kućne biljke, cvijeta kod jednih je *kūč*, kod drugih *kūčvar*.

Prozodijski je sustav zacijelo najkonzervativniji dio bibinjskog idioma. Sačuvan je stari čakavski akcenatski inventar od tri temeljna naglaska: kratkosilazni (˘), dugosilazni (˘˘) te čakavski akut (˘˘˘). Svi se akcenti mogu ostvarivati na svim slogovima u riječi (i na slogotvornom *r*). Duljina može biti samo prednaglasna: *trāvā, rēbāc, mīšāti*. I oksitoneza se dobro čuva: *ženā, stablō, Stīpē*.²

Višegodišnjim praćenjem³ može se uočiti i sve prisutnija realizacija novoštokavskoga dugouzlaznoga akcenta (˘˘˘): *pétak < pētāk, razgovārati < razgovārāti*, dakako, kao posljedica upotrebe standardnoga jezika. Ima i pojave metatakse tipa: *Jōsip < Josīp*. Akut (˘˘˘) je nedvojbeno najsloženije pitanje bibinjskoga naglasnog sustava.

Uvjetovanost i realizacija

Akut se (˘˘˘) u bibinjskome idiomu može ostvariti na svim vrstama riječi.

1. Na mnogim ga oblicima treba jednostavno konstatirati jer je na tim riječima od davnine, gdje se sačuvao od prahrvatskih vremena,⁴ npr.: *kozē* (Gjd.), *nogē* (Gjd.), *mī, sidīn* (1. l.jd. prez.), *žūti*.

2. Akut se realizira duljenjem vokala, odnosno kratkosilaznog akcenta (˘˘) u slogu zatvorenom jednim od sonanata: *j, l, lj, m, n, nj, r, v*, npr.:⁵ *stārca : stārac, mišālĵka : mīšāti, jedān : jednā, krāj : krāja, dīmlĵak : dīmiti, tovār : tovāra, ōsa zmōrca : zmōrac, pijān : pijāna, pūnta : pūnat, divōĵka : dīvoĵak i divōĵak*; no brojne su i nedosljednosti npr.: *dīm : dīma, klīn : klīna, pālĵ : pālĵa, maštēl (i maštēja) : maštēla, špōrka : špōrak, lerōĵ (relōĵ) : lerōĵa (relōĵa)*. Kratki silazni (˘) može metatonirati i u dugi silazni, (˘˘) npr.: *srdēl : srdēla, čāvla : čāva, đāvla : đāva*. Ili je metatonija prije izvršena: *kār : kāra*.

3. Nastaje i metatonijom ˘˘˘ > ˘ na slogu s postojano dugim vokalom premda taj slog ne zatvara sonant, npr.: *būs : būsā, brāk : brākā* (morski), *čūk : čūkā, gnĵāt : gnĵātā, lūg : lūgā, strīc : strīcā, stūp : stūpā, štāp : štāpā, bolesnīk : bolesnīkā, polučāk : polučākā, dūs : dūsā, klabūk : klabūkā*, ali uz sonant ostaje: *jārām : jārāmā*.

² S. Ivšić, 1951., 363.

³ Autor je Bibinjac, koji je, izuzevši kraća vremenska razdoblja, stalni prebivalac u rodnome mjestu.

⁴ B. Finka, 1976., 34.

⁵ B. Finka, 1976., 34, B. Jurišić, 1966., 61, P. Ivić, 1981., 69, S. Ivšić, 1911., 204.

4. Akut se ostvaruje i na slogu “koji se je poslije gubitka poluglasa produljio jer je svršavao na sonant i na koji je skočio akcent”,⁶ npr.: *stō(l)* : *stolā* < **stol̥b* *vō(l)* : *vola* < **vol̥b* *ōn* : *onā* < **on̥b*, *mōj* : *mojā* < **moj̥b*, tako i *kōnj* : *konjā*, *škō(l)j* : *ško(l)jā*, *tōr* : *torā*, *brōj* : *brojī* (2. l. imp.), ali *bōr* : *borā*.

5. U slučajevima: *kvārta* : *kvārat*, *opānka* : *opānak*, *stārca* : *stārac* akut se nalazi na slogu koji se, zatvoren sonantom, produžio poslije ispadanja nepostojanog *a*. Na tom je slogu već bio kratkosilazni (˘) akcent.⁷ Ima i ovakvih primjera: *čāvla* : *čāva*, *đāvla* : *đāva*.

6. Akut je u bibinjskome idiomu osobito izrazit na samoglasnom *r*, npr.: *vřv* : *vřvā*, *křč* : *křčā*, *třnj* : *třnjā*, *dřvo* (Gmn.) : *dřvā*; ima nekakvu produženu uzlaznost.

7. Dosta je frekventan na slogovima zatvorenim jednim od palatala, npr.: *křč*, *křž*, *kljūč*, *nōž*, *pūž*, *dūšo* (Gmn.), *mēč*, *žūlj*, *nēš* (*nē češ*), *kovāč*, *orāč*, *kopāč*, *takāč*, odnosno ako se ostvaruje ispred palatala kojim počinje sljedeći slog: *žēda*, *sūša*, *cvīče*, *strāža*, *līšče*. Pomnijim osluškivanjem dobiva se dojam da mu se intonacija pretapa u izgovor nepčanika koji slijedi, slično kao što se zbiva kada se stražnji samoglasnici *o*, *u* nađu pod akutom pred nazalom *n* na svršetku riječi: *lancūn*, *kračūn*, *š njōn*, pa se događa “stapanje nazala s prethodnim vokalom u jedan nazalni vokal” (adrijatizmi).⁸

8. Da akut u bibinjskome idiomu zna biti i u službi iskazivanja riječi, odnosno rečenica s emocionalnim nabojem potvrđuju glagolske afereze, apokope i kontrakcije te neki prilozi, npr.: *nīs* < *nīsān* (1. l.jd. prez.), *jēs* < *jēsān* (1. l.jd. prez.), *nēs* < *nē češ* (2. l.jd. prez.), *ī* (2. l.jd. imp.), (od *īsti*, “jesti”); *pōnda* < *pa štō ōnda*, *prēn* (“tek”, “otkada”).⁹

Distribucija

Imenice

Muški rod: akut stoji na istome slogu u cijeloj promjeni, npr. *pūt*, Gmn. posuđuje se iz duge množine:¹⁰ *pūtov* ili *putōv*, *dvōr*, Gmn. *dvōrov*, *tājnik*, Gmn. *tājnikov*, *pokōjnjak*, NGmn. *pokōjni* DLImn. *pokōjnini*.

Imenice tipa: *stārac*, *magārac*, *standārac*, *kradljīvac*, *lažljīvac*, *zločīnac*, *utōrak* imaju akut u svim padežima osim u nominativu jednine. Kod imenice *stārac* moguća je metatonija u vokativu jednine – *stārče*.

Imenica *Dubrōvnik* ima kroz cijelu promjenu akut na istome slogu. Kod ostalih imenica muškoga roda, ako se akut javlja, onda je to, kao što se može vidjeti iz naprijed nvedenih primjera, u nominativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu singulara, te nominativu i genitivu plurala. Npr.: *pās* - Ijd. *pasōn*, *žēp* - Ijd. *žepōn*, *grād* - Ijd. *grādu*, *mūž* - Gmn. *mužōv*, *grī(j)*-

⁶ B. Jurišić, 1966., 61.

⁷ B. Jurišić, 1966., 61.

⁸ P. Ivić, 1981., 75.

⁹ S. Ivšić, 1911., 146, 182.

¹⁰ Sve se više koristi duga množina - putovi.

Gmn. *grījov*, *bužāk*-Gmn. *bužākov*, *kostānj*-Ajd. *kostānj*, *kōrak*-Gmn. *korāci* ("izmīri dvādēset korāci"), *nōkat*-Gmn. *nokāto*, *lākat*-Gmn. *lakāto* (nepostojano a), (kaže se i *lāktov*), *posā*-Ijd. *poslōn*, *kabā*-Ijd. *kablōn*, *třnj*-Gmn. *třnjov*, LIImn. *třnjn*, *Třnjn* (toponim *Třnji*), *vřv*-Gmn. *vřvo* ili *vřvovo* - LIImn. *vřvin*.

Ženski rod: akut na istome slogu u cijeloj promjeni, npr.: *kolikva*-Gmn. *kolikavo*, *frmēnta*-Gmn. *frmēnto* i *frmēnato*, *strīna*-Gmn. *strīno*, *kolūnba*-Gmn. *kolūnbo*, *marēnda*-Gmn. *marēndo*, *marēndi*, (uz *marēnad*), *cřkva*-Gmn. *cřkavo*.

Imenice ženskoga roda s oksitonezom: *ženā*, *ovcā*, *sestrā*, *zemljā*, *daskā*, *vodā*, *nogā*, *gospodā*, *lipotā* i ostale imaju akut u genitivu i instrumentalu jednine te genitivu množine: *ženē-ženōn-žēno*, *ovcē-ovcōn-ovāco*, *sestrē-sestrōn-sestāro*, *zemljē-zemljōn-zemāljo*, *daskē-daskōn-dasāko*, *vodē-vodōn-vōdo*, *nogē-nogōn-nōgo*, *gospodē-gospodōn*, *lipotē-lipotōn*.

Oksitona s prednaglasnom dužinom: *trāvā*, *glāvā*, *zvīzdā*, *rūkā*, *srīdā* i druge imaju akut u genitivu plurala: *trāvō*, *glāvō*, *zvīzdo*, *rūko*, *srīdo*. Kod imenice *divōjka* rabi se i njezin metatonirani lik *divōjka*. Jedan i drugi akcent je postojan na istom slogu osim: Vjd. *divōjko* i *divojko*, Gmn. *divojako* ili *divōjako*. Imenica *čēr* (kći): Gjd. *čērē*, Ljd. *čērōn*, Gmn. *čērī*.

Srednji rod: akut je na istom slogu u cijeloj deklinaciji, npr.: *zēlje*, *cvīče*, *grōzije*, *gōzije*, *gūvno-gūmlo*, Gmn. *gūvano*, *gūmalo*.

Akut se pojavljuje u pojedinim padežima imenica tipa: *īdro*, Gmn. *idār*; *mīsto*, Nmn. *mistā*, Gmn. uz *mīstov* i *mīsto* i *mīstōv*, DLIImn. *mīstīn*, Amn. uz *mīsta* i *mīstā*, *břdo*, DLIImn. *brđīn* (sve češće *břdin*), *břdiman*, NAmn. *brdā*.

Oksitona: *selō*, Ijd. *selōn*, Gmn. *sēlo* (uz sve češće *sēlov*), *veslō*, Ijd. *veslōn*, Gmn. *vesālō*, *lebrō*, Ijd. *lebrōn*, Gmn. *lebāro*, DIImn. *lebrīn* (uz sve češće *lēbrin*). Imenice s osnovom na *-en*: *rāme*, *īme*, *vřīme*, *brīme*, *vřīme* i druge imaju akut u NAVmn.: *ramenā*, *imenā*, *vrimenā*, *brimenā*, *vimenā*, Gmn.: *ramenōv*, *imenōv*, *vrimenōv*, *brimenōv*, *vimenōv*, DLIImn.: *ramenīn*, *imenīn*, *vrimenīn* (rijetko, koristi se jednina), a *brimenīn* i *vimenīn* su i zaboravljene, jer nema ni krava ni nošenja *šūme* ("breme granja") na glavi.

Osnove na *-et*, npr.: *jāje*, Gmn. *jāj*, *jājov*, *dītē*, Gmn. *dicē*, Imn. *dicōn*; osnove na *-es*: *čūdo*, Gmn. *čudēs*, *tīlo*, Nmn. *tilā*, Gmn. *tilēs*, *tilōv*, *tilēsīn*.

Pridjevi

Akut se može ostvariti na određenom i na neodređenom obliku pridjeva: *stāri*, *žūt-žūti*, *mūdar-mūdri*, *bīl-bīli*, *škūr-škūri*, *crljēn*, *obuvēn*, *zelēn*, *crljīv* i *crvljīv*.

Akut stoji na istom slogu u cijeloj promjeni kod pojedinih oblika određenih pridjeva: *žūti*, *stāri*, *bīli*, *škūri*. I pojedini odnosni pridjevi imaju određeni oblik pa se i kod njih akut realizira kroz cijelu sklonidbu: *gōrnji*, *dōnji*, *dojdūči*, *budūči*.

Zamjenice

Akut dolazi kod:

1. osobnih zamjenica: *jā*, *tī*, *ōn*, *mī*, *vī*;

ōn: Ijd. (*š*) *njīn*;

(o)nā: Gjd. *njē*, DLjd. *njōj*, Ijd. (š) *njōn*;

(o)nō: Ijd. (š) *njīn*;

mī: DAmn. *nās*;

vī: GAmn. *vās*, Vmn. *vī*;

(o)nī: GAmn. *njī*;

(o)nē: GAmn. *njī*;

2. u posvojnim zamjenicama: *mōj*, *tvōj*, *njegōv*;

mōj m.r.: akut stoji u cijeloj promjeni u jednini na istome slogu, s time da DLjd. mogu uz *mōn*, *mōmu*, *mōmen*, imati i *mojēn*, Ijd. *mojīn*, Gmn. *mojī*, DLI mn. *mojīn* (i *mojīman*);

mojā ž.r.: Gjd. *mojē*, DLjd. *mojōj*, Ijd. *mojōn*, Gmn. *mojī*, DLI mn. *mojīn* (uz *mojīman*);

mojē s.r.: Gjd. *mōga* (uz *mojēga*), DLjd. *mōn*, *mōmen*, *mōmu*, *mōjen*, Ijd. *mojīn*, Gmn. *mojī*, DLI mn. *mojīn* (uz *mojīman*);

tvōj m.r.: akut stoji u cijeloj promjeni u jednini na istome slogu, s time da DLjd. mogu uz oblike *tvōn*, *tvōmen*, *tvōmu*, imati i *tvojēn*, Ijd. *tvojīn*, Gmn. *tvojī*, DLI mn. *tvojīn* (i *tvojīman*);

tvojā ž.r.: Gjd. *tvojē*, DLjd. *tvojōj*, Ijd. *tvojōn*, Gmn. *tvojī*;

tvojē s.r.: Gjd. *tvōga* (uz *tvojēga*), DLjd. *tvōn*, *tvōmen*, *tvōmu*, *tvojēn*, Ijd. *tvojīn*, Gmn. *tvojī*, DLI mn. *tvojīn* (uz *tvojīman*);

njegōv, akut samo u Njd. muškoga roda;

3. Na povratno-posvojnjoj zamjenici *svōj*, akut je u izgovoru Bibinjca neobično izraziti.

Svōj m.r.: Gjd. *svōga*, *svojēga*, Ajd. *svōj*, *svōga*, *svojēga*, DLjd. *svōn*, *svōmen*, *svōmu*, *svojēn*, Ijd. *svojīn*, Gmn. *svojī*, DLI mn. *svojīn* (uz *svojīman*);

svojā ž.r.: Gjd. *svojē*, DLjd. *svojōj*, Ijd. *svojōn*, Gmn. *svojī*, DLI mn. *svojīn* (i *svojīman*);

svojē s.r.: Gjd. *svōga*, *svojēga*, DLjd. *svōn*, *svōmen*, *svōmu*, *svojēn*, Ijd. *svojīn*, Gmn. *svojī*, DLI mn. *svojīn* (i *svojīman*);

4. u pokaznim zamjenicama javlja se akut, npr.:

(o)vākav, (o)tākav i (o)nākav imaju akut u cijeloj promjeni u sva tri roda i u oba broja, Gjd. može glasiti (o)vākva, i (o)vākvoga, (o)otākva i (o)tākvoga, (o)nākva i (o)nākvoga, DLjd. (o)vākvon, (o)vākvomu, (o)vākvomen, (o)tākvon, (o)tākvomu, (o)tākvomen, (o)nākvon, (o)nākvomu, (o)nākvomen, DLI mn. (o)vākvīn, (o)vākvīman, (o)tākvīn, (o)tākvīman, (o)nākvīn, (o)nākvīman;

(o)vī, (o)vāj (“ovaj”) m.r.: DLjd. (o)vōn, uz (o)vōmen i (o)vōmu, Ijd. (o)vīn, Gmn. (o)vī, DLI mn. (o)vīn, uz (o)vīman;

(o)vā (“ova”) ž.r.: Gjd. (o)vē, DLjd. (o)vōj, Ijd. (o)vōn, Gmn. (o)vī, DLI mn. (o)vīn, uz (o)vīman;

(o)vō (“ovo”) s.r.: DLjd. (o)vōn, uz (o)vōmen, Ijd. (o)vīn, Gmn. (o)vī, DLI mn. (o)vīn, uz (o)vīman;

(o)tí, (o)táj, (“taj”) m.r.: DLjd. (o)tôn, uz (o)tömen, (o)tömu, Ijd. (o)tîn, Gmn. (o)tĩ, DLI mn. (o)tĩn, uz (o)tĩman;

(o)tá (“ta”) ž.r.: Gjd. (o)tē, DLjd. (o)tōj, Ijd. (o)tōn, Gmn. (o)tĩ, DLI mn. (o)tĩn, uz (o)tĩman;

(o)tó (“to”) s.r.: DLjd. (o)tôn, uz (o)tömen, (o)tömu, Ijd. (o)tîn, Gmn. (o)tĩ, DLI mn. (o)tĩn, uz (o)tĩman;

(o)ní, (o)náj (“onaj”) m.r.: DLjd. (o)nōn, uz (o)nömen, (o)nömu, Ijd. (o)nĩn, Gmn. (o)nĩ, LI mn. (o)nĩn, uz (o)nĩman;

(o)ná (“ona”) ž.r.: Gjd. (o)nē, DLjd. (o)nōj, Ijd. (o)nōn, Gmn. (o)nĩ, DLI mn. (o)nĩn, uz (o)nĩman;

(o)nó (“ono”) s.r.: DLjd. (o)nōn, uz (o)nömen, (o)nömu, Ijd. (o)nĩn, Gmn. (o)nĩ, DLI mn. (o)nĩn uz (o)nĩman.

5. Akut u upitno-odnosnim zamjenicama.

U osnovnom (nominativnom) obliku samo zamjenica *kakāv* (za muški rod) ima akut, potom u DLjd. *kakvōn* uz *kakvōmu*, *kakvōmen*, AVjd. *kakāv*, Ijd. *kakvĩn*, Gmn. *kakvĩ*, DLI mn. *kakvĩn*. U oblicima pridjevske promjene gubi akut, npr. DLI mn. *kakvĩman*.

U ženskom rodu: Gjd. *kakvē*, DLjd. *kakvōj*, Ijd. *kakvōn*, Gmn. *kakvĩ* (čuje se i *kakvĩ*), DLI mn. *kakvĩn* (pridjevska promjena nema akuta).

Srednji rod ima: rijetko se čuje Gjd. *kakvā*, već najčešće *kakvā* i *kakvā*, DLjd. *kakvōn* uz *kakvōmu*, *kakvōmen*, Ijd. *kakvĩn*, Gmn. *kakvĩ*, DLI mn. *kakvĩn*, uz *kakvĩman*. Kod ove je zamjenice akut vrlo nestabilan, metatonira često ili u kratki silazni (˘) ili u dugi silazni (˘˘), poglavito u srednjem rodu.

Kō (“tko”): DL *kōn*, ali i *kōmu* i *kōmen*, I (*s*) *kĩn*, *kĩmen*.

Štō: I (*su*) *čĩn*, *čĩmen*.

Kojĩ m.r.: DLjd. *kojēn*, *kojēmu*, Ijd. *kojĩn*, Gmn. *kojĩ*, DLI mn. *kojĩn*, ali i *kojĩman*;

kojā ž.r.: Gjd. *kojē*, DLjd. *kojōj*, Ijd. *kojōn* (u ovim oblicima ženskog roda sve češće metatonira u dugi silazni (˘) pa se čuje i: Gjd. *kojē* itd.) Gmn. *kojĩ*, DLI mn. *kojĩn*, ali i *kojĩman*;

kojē s.r.: DLjd. *kojēn*, ali i *kojēmu*, Ijd. *kojĩn*, Gmn. *kojĩ*, DLI mn. *kojĩn*, uz *kojĩman*.

6. Akut u neodređenim zamjenicama.

Svās (“sav”) m.r.: Gjd. *svēgā*, *svēg*, DLjd. *svēn*, *svemū*, Ijd. *svĩn*, Gmn. *svĩ*, DLI mn. *svĩn*, ali i *svĩman*;

svā ž.r.: Gjd. *svē*, DLjd. *svōj*, Ijd. *svōn*, Gmn. *svĩ*, DLI mn. *svĩn*, uz *svĩman*;

svē s.r.: Gjd. *svēg*, *svēgā*, DLjd. *svēn*, *svemū*, Ijd. *svĩn*, Gmn. *svĩ*, DLI mn. *svĩn* i *svĩman*.

Brojevi

Akut se realizira na istome slogu u svim oblicima kod rednih brojeva: *pēti*, *ōsmi*, *devēti*, *tridesēti*, *pedesēti*, *stōti*.

Broj jedan za muški rod ima akut u svim padežima: NAVjd. *jedān*, GAjd. *jednōga*, DLjd. *jednōn*, ali *jednōmu*, *jednōmen*, Ijd. *jednīn*; u službi množine Gmn. *jednī*, DLI mn. *jednīn*, uz *jednīman*;

jednā ž.r.: Gjd. *jednē*, DLjd. *jednōj*, Ijd. *jednōn*, Gmn. *jednī*, ali se čuje i *jednī*, DLI mn. *jednīn*, čuje se i *jednīman*;

jednō s.r.: Gjd. *jednōga*, DLjd. *jednōn*, uz *jednōmu*, *jednōmen*, Ijd. *jednīn*, Gmn. *jednī*, DLI mn. *jednīn*, čuje se i *jednīn*, *jednīman*.

“Milijun” i “milijarda” izgovaraju se: *mi(l)jūn*, *mi(l)jārda*: Ajd. *mi(l)jūn*, *mi(l)jārdu*, Vjd. *mi(l)jūn*, *mi(l)jārdo*, DLjd. *mi(l)jārdi*, Ijd. *mi(l)jārdon*, Gmn. *mi(l)jūni*, *mi(l)jūnov*, *mi(l)jārd*, *mi(l)jārdi* i *mi(l)jārad*, Amn. *mi(l)jārde*, DLI mn. *mi(l)jūnin*, ali i *mi(l)jūnīman*, *mi(l)jārdan*.

Glagoli

Akut stoji u infinitivnim oblicima uglavnom prve vrste glagola: *donīti*, *īči*, *īsti*, *klēti*, *mūsti*, *načēti*, *nāči*, *nanīti*, *nasūti*, *nēsti*, *odřti*, *odřīti*, *otēti*, *pāsti*, *pēti se*, *počēti*, *posūti*, *rasūti*, *rēsti*, *sasūti*, *trēsti*, *upřti*, *upřīti*, *uzēti*, *vēsti*, *vřči*, *vřšti*, *zēbsti*.

Osobito je izrazit u prezentu, i to brojnih glagola svih vrsta:

bīlīti: *bīlin*, *bīliš*, *bīli*, *bīlimo*, *bīlite*, *bīlu*;

bižāti: *bižīn*, *bižīš*, *bižī*, *bižīmo*, *bižīte*, *bižū*;

bōsti: *bodēn*, *bodēš*, *bodē*, *bodēmo*, *bodēte*, *bodū*;

brānīti: *brānin*, *brāniš*, *brāni*, *brānimo*, *brānite*, *brānu*;

brojīti: *brojīn*, *brojīš*, *brojī*, *brojīmo*, *brojīte*, *brojū*;

čičīti (“cvrčati”): *čičīn*, *čičīš*, *čičī*, *čičīmo*, *čičīte*, *čičū*;

čučāti: *čučīn*, *čučīš*, *čučī*, *čučīmo*, *čučīte*, *čučū*;

čūvāti: *čūvan*, *čūvaš*, *čūva*, *čūvamo*, *čūvate*, *čūvaju*;

darīvāti: *darīvan*, *darīvaš*, *darīva*, *darīvamo*, *darīvate*, *darīvaju*;

dāti: *dān*, *dāš*, *dā*, *dāmo*, *dāte*, *dādu* (i *dādū*);

dāvāti: *dājen*, *dāješ*, *dāje*, *dājemo*, *dājete*, *dāju*;

donīti: *donesēn*, *donesēš*, *donesē*, *donesēmo*, *donesēte*, *donesū*;

dověsti: *dovedēn*, *dovedēš*, *dovedē*, *dovedēmo*, *dovedēte*, *dovedū* – *dovezēn*, *dovezēš*, *dovezē*, *dovezēmo*, *dovezēte*, *dovezū*;

držāti: *držīn*, *držīš*, *držī*, *držīmo*, *držīte*, *držū*;

fālīti (*se*) (“hvaliti se”): *fālin* (*se*), *fāliš* (*se*), *fāli* (*se*), *fālimo* (*se*), *fālite* (*se*), *fālu* (*se*);

gorīti: *gorīn*, *gorīš*, *gorī*, *gorīmo*, *gorīte*, *gorū*;

grādīti: *grādīn*, *grādīš*, *grādi*, *grādimo*, *grādite*, *grādu*;

jāvīti (*se*): *jāvin* (*se*), *jāviš* (*se*), *jāvi* (*se*), *jāvimo* (*se*), *jāvite* (*se*), *jāvu* (*se*);

jāvljāti (*se*): *jāvljan* (*se*), *jāvljaš* (*se*), *jāvlja* (*se*), *jāvljamo* (*se*), *jāvljate* (*se*), *jāvljaju* (*se*);

kažīvāti: *kažīvan*, *kažīvaš*, *kažīva*, *kažīvamo*, *kažīvate*, *kažīvaju*;

klečāti: *klečīn*, *klečīš*, *klečī*, *klečīmo*, *klečīte*, *klečū*;

klēti: *kunēn*, *kunēš*, *kunē*, *kunēmo*, *kunēte*, *kunū*;

okrēnīti: *okrēnen*, *okrēneš*, *okrēne*, *okrēnemo*, *okrēnete*, *okrēnu*;

krojīti: *krojīn*, *krojīš*, *krojī*, *krojīmo*, *krojīte*, *krojū*;

letīti: *letīn, letīš, letī, letīmo, letīte, letū*;
ležāti: *ležīn, ležiš, leži, ležimo, ležite, ležū*;
ličīti (se): *ličin (se), ličiš (se), liči (se), ličimo (se), ličite (se), ličū (se)*;
ljūtīti (se): *ljūtin (se), ljūtiš (se), ljūti (se), ljūtimo (se), ljūtite (se), ljūtū (se)*;
mēsti: *metēn, metēš, metē, metēmo, metēte, metū*;
mučāti: *mučīn, mučīš, mučī, mučīmo, mučīte, mučū*;
pečīti: *pečēn, pečēš, pečē, pečēmo, pečēte, pečū*;
pīšāti: *pīšen, pīšeš, pīše, pīšemo, pīšete, pīšu*;
pītāti: *pītan, pītaš, pīta, pītamo, pītate, pītaju*;
plēsti: *pletēn, pletēš, pletē, pletēmo, pletēte, pletū*;
pūnīti (“puhnuti”): *pūnen, pūneš, pūne, pūnemo, pūnete, pūnu*;
pūvāti (“puhati”): *pūšen, pūšeš, (sve više: pūvan, pūvaš itd.), pūše, pūšemo, pūšete, pūšu*;
rečīti: *rečēn, rečēš, rečē, rečēmo, rečēte, rečū*;
sidīti: *sidīn, sidīš, sidī, sidīmo, sidīte, sidū*;
skākāti: *skāčen, skāčeš, skāče, skāčemo, skāčete, skāču*;
spāvāti: *spāvan, spāvaš, spāva, spāvamo, spāvate, spāvaju*;
sřkāti: *sřčen, sřčeš, sřče, sřčemo, sřčete, sřču*;
stāti: *stojīn, stojīš, stojī, stojīmo, stojīte, stojū*;
šēčāti: *šēčen, šēčeš, šēče, šēčemo, šēčete, šēču*;
štīpāti (se): *štīpljen (se), štīplješ (se), štīplje (se), štīpljemo (se), štīpljete (se), štīplju (se)*,
 (sve više *štīpan /se/, štīpaš /se/ itd.*);
vīkāti: *vīčen, vīčeš, vīče, vīčemo, vīčete, vīču*;
vrtīti (se): *vrtīn (se), vrtīš (se), vrtī (se), vrtīmo (se), vrtīte (se), vrtū (se)*;
zīdāti: *zīden, zīdeš, zīde, zīdemo, zīdete, zīdu*;
zvāti (se): *zovēn (se), zovēš (se), zovē (se), zovēmo (se), zovēte (se), zovū (se)*;
želīti: *želīn, želīš, želī, želīmo, želīte, želū*;
ženīti (se): 3. l.mn. prez. *ženū (se)*.

Glagol *biti*: 1. l.jd. prez. *jēsān* u osobitom isticanju daje *jesān i jēs*, a zaniijekani oblik *nīsān* u takvim je slučajevima *nīs*; 3. l.jd. *jē*, u 3. l.mn. uz oblik *jēsū* čuje se i *jesū*.

Akut je i u mnogim oblicima imperativa lako prepoznati:

brījati (se): *brī(j) (se), brī(j)mo (se), brī(j)te (se)*;
grījati (se): *grī(j) (se), grī(j)mo (se), grī(j)te (se)*;
īsti (“jesti”): *ī, īmo, īte*;
iskovāti: *iskūj, iskūjmo, iskūjte*;
mīnjāti: *mīnjaj, mīnjajmo, mīnjajte*;
pīti: *pī, pīmo, pīte*;
posījati: *posī(j), posī(j)mo, posī(j)te*;
smījāti se: *smī se, smīmo se, smīte se*.

Afektivno je obojen oblik *brōj* (2. l.jd. imp.); uobičajeno je *brojī*. Isto tako *kupūj*, poglavito s negacijom *ne kupūj, ne kupūjmo, ne kupūjte*.

Glagolski pridjev radni: (*klēja*), *klēla, klēlo, klēli, klēle, klēla; rēs(t)a, rēsla, rēslo, rēsli, rēsle, rēsla; trēsa, trēsna, trēslo, trēsli, trēsle, trēsna; trūsna* (tresti plodove sa stabla), *trūsna, trūslo, trūsli, trūsle, trūsna; zēba, zēbla, zēblo, zēbli, zēble, zēbla*.

Glagolski pridjev trpni: *dāvan, dāvana, dāvano, dāvani, dāvane, dāvana; dobivēn, pokrivēn, naduvēn, nanešēn, obuvēn, odnešēn, sakrivēn, satrvēn* samo m.r., *pūšten, pūštena*,

pūšteno, pūšteni, pūštene, pūštena; fāljen, fāljena, fāljeno, fāljeni, fāljene, fāljena; kŭpljen, kŭpljena, kŭpljeno, kŭpljeni, kŭpljene, kŭpljena; vrāčen, vrāčena, vrāčeno, vrāčeni, vrāčene, vrāčena; zabāčen, zabāčena, zabāčeno, zabāčeni, zabāčene, zabāčena; pečēn, opletēn, raspāran, upropāšten, učvrščen.

Glagolski prilog sadašnji: *pletūči*.

Prilozi

Akut je dosta izražajan u izgovoru pojedinih priloga mjesta: *vōde* ("ovdje"), *tōte* ("tu"), *nōnde* ("ondje"), *spřid* (s prednje strane), *ozād* ("odzada"), *ōsa zmōrca* ("sa zapada"), *vān, vānka, izvān, blizon* ("blizu"), *(u)nūtra*.

Prilozi vremena: *ōnda, učēr* ("jučer"), *lāni* ("prošle godine"), *odāvna, prēn* ("tek, otkad").

Prilozi načina: *vāko* ("ovako"), *(o)tāko* ("tako"), *nāko* ("onako"), *sasvīn* ("potpuno"), *rvācki* ("hrvatski"), *dobřin* ("dobro"). Izražavanje suprotnosti: *međutīm*; isključivanje: *jedīno*.

Prijedlozi

Akut dolazi na dvosložnim prijedlozima: *nakrāj, blizon, blizu*; na jednosložnicama poglavito kad one stoje uz skraćene oblike ličnih zamjenica i povratne zamjenice; ako dolazi do pojave pokretnoga samoglasnika, onda se akut realizira na njemu, npr.: *ū nj, nā me, nā nju, zā se, ū se, ū nju, pō nj, uzā me, krozā nj*.

Usklici

Pojava akuta kod usklika isključivo ovisi o stupnju izražene afektivnosti, npr.: *ājme* (osobito naglašena bol, tuga, iznenađenje, inače je *ajmē*); *ū-ū-ū* (jaka bol), inače *ū-ū-ū*.

Ponekad je akut vrlo teško odrediti, poglavito na početku i u sredini riječi, jer nema uvijek dovoljno uzlaznu intonaciju, dok je na svršetku riječi osobito izrazit. Dosta je postojan, njegova metatoniranja u dugosilazni naglasak ($\sim > \wedge$) gotovo da izostaju. Češće se na njegovu mjestu realizira, u sve prisutnijem procesu štokavizacije, dugouzlazni akcent (´) gdje bi metatonijom trebao doći dugosilazni ($\wedge$): *póči<pōči, pásti<pāsti, crkva<crkva, právi<prāvi*.

Dakako da se stanje mijenja. Lako dokazljiva manja frekvencija pojavljivanja akuta nije, međutim, posljedica toliko unutarakcenatskih promjena, koliko je ona leksičke, odnosno tvorbene naravi. Naime, gospodarsko-socijalne mijene rezultirale su, između ostaloga, i nestankom određenih ljudskih aktivnosti pa onda i riječi: nestali nekadanji težaci i njihovo glavno prijevozno sredstvo magarac, pa se riječ *tovār* (s tako melodioznim i izrazitim akutom),¹¹ nekad spominjana dnevno i na desetke puta u težačkoj obitelji, sada uporabi

¹¹ S. Ivšić, 1911., 149

samo u prenesenom značenju ili pak u prepričavanju kakve anegdote iz težačkog života. Ili, vinogradara je sve manje pa i spremanja vina u konobama, te su tako nestali *badānj* (“veći i viši maštel za mošt”), *takāč* (“pliće i šire drveno vjedro, kabao za pretakanje vina”) i *tratūr* (“drveni lijevak u obliku vjedra sa tri noge, od kojih jedna, ona šuplja, uvlači se u rupu za čep na bačvi”); potom, npr.: električna je rasvjeta izbacila iz seljačkih kuća *lumētu* (“svjetiljku na petrolej sa staklenim cilindrom”) na kojoj se *stīnj* (“stijenj”) stalno podizao i dakako ta riječ izgovarala (bilo uz molitvu ili psovku), isto je tako bilo i s karbidnom svjetiljkom na kojoj se podešavao *bekūč* (“plamenik”); moderni su lonci iz kuhinje izbacili *mišā(l)jku* (“vrst kuhače”), a nekadanji je *dvōr* sve više dvorište te *lancūn* plahta itd. U tvorbenom pogledu duga množina potiskuje kratku pa su *pūti* sve više *pūtovi*. No, kada je riječ o akutu, on može najbrže i bez ikakvih kolebanja u okviru postojećih zakonitosti, svojom kvantitetom i intonacijom, prilagoditi bibinjskome govoru nove riječi: npr.: *telefōn*, *frižidēr*, *ekrān*, kao da su domaće, izvorno naglasne već stoljećima.

LITERATURA

1. Dalibor Brozović, 1970.: *Dijalektološka slika hrvatskosrpskoga jezičnog područja, Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, 8, Zadar, 1970., str. 5-30.
2. Dalibor Brozović, 1976.: *O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društveno-povijesnim i lingvističkim pretpostavkama, Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, 14-15, Zadar, 1976., str. 4-63.
3. Božidar Finka, 1971.: *Čakavsko narječje, Čakavska rič*, p.o., Split, 1971., str. 11-71.
4. Božidar Finka, 1977.: “*Dugootočki čakavski govori*”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, Zagreb, 1977., str. 7-178.
5. Božidar Finka, 1987.: *Mjesto govora otoka Pašmana među obližnjim govorima, Pašmanski zbornik*, Zadar, 1987., str. 207-217.
6. Božidar Finka, 1973.: *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora, Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, Zagreb, 1973., str. 5-76.
7. Božidar Finka, 1996.: *O naglasnom kolebanju u tkonskom govoru, Domaća rič*, 3, zbornik, Ogranak Matice hrvatske, Zadar, 1996., str. 49-52.
8. Božidar Finka, 1990.: *Pogled na govor Biograda i okolice, Biogradski zbornik*, 1, Zadar, 1990., str. 437-442.
9. Božidar Finka-Milan Moguš, 1981.: *Karta čakavskog narječja, Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 1981., str. 49-58.
10. Mate Hraste, 1964.: *O govoru Zadra i okolice, Zadar*; zbornik, Zagreb, 1964., str. 443-456.
11. Pavle Ivić, 1981.: *Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora, Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 1981., str. 67-91.
12. Stjepan Ivšić, 1911.: *Prilog za slavenski akcenat, Rad*, 187., Zagreb, 1911., str. 133-208.
13. Stjepan Ivšić, 1951.: *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 1, Zagreb, 1951., str. 359-378.

14. Vesna Jakić-Cestarić, 1960.: *Ispitivanje govora otoka Premude, Oliba i Ista te Petrčana na zadarskom kopnu*, *Ljetopis*, 64, Zagreb, 1960., str. 357-361.
15. Blaž Jurišić, 1966.: *Rječnik govora otoka Vrgade*, Zagreb, 1966.
16. Ivana Kurtović, 2002.: *Neka prozodijska obilježja kopnenih čakavskih govora splitskog područja*, *Čakavska rič*, 1-2, Split, 2002., str. 349-360.
17. Josip Lisac, 1996.: *Domaća rič zadarskoga kraja, Leksičke značajke čakavskih dijalekata*, u knjizi *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb, 1996., str. 32-64.
18. Josip Lisac, 1998.: *Čakavština i njeno proučavanje*, *Kolo*, 3, Zagreb, 1998., str. 24-30.
19. Josip Lisac, 2002.: *Glasovi srednjočakavskoga dijalekta*, *Čakavska rič*, 1-2, Split, 2002., str. 79-90.
20. Josip Lisac, 1995.: *Opće značajke govora zadarskoga kraja, Domaća rič*, 2, Zadar, 1995., str. 13-17.
21. Tomislav Maričić Kukljičanin, 2002.: *Rječnik govora mjesta Kukljice*, Zadar, 2002.
22. Milan Moguš, 1977.: *Čakavsko narječje, Fonologija*, Zagreb, 1977.
23. Ankica Piasevoli, 1993.: *Rječnik govora mjesta Sali*, Zadar, 1993.
24. Ladislav Radulić, 1995.: *Opća svojstva rivanjskoga govora, Domaća rič*, 2, Zadar, 1995., str. 19-23.
25. Ladislav Radulić, 2002.: *Rječnik rivanjskoga govora*, Zadar, 2002.
26. Silvana Vranić, 2002.: *O fonološkome sustavu mjesnog govora Metajne*, *Čakavska rič*, 1-2, Split, 2002., str. 111-136.
27. Sanja Vulić, 2002.: *Narječna i dijalektalna pripadnost govora Poveljane na otoku Pagu*, *Čakavska rič*, 1-2, Split, 2002., str. 91-110.

THE ACUTE IN THE SPEECH OF THE VILLAGE OF BIBINJE

Summary

The article deals with the determination and realisation of the acute in the speech of the village of Bibinje. The distribution of this accent is shown through word types. It also shows certain observations on the acute in the present spoken local idiom.

L'ACCENTO ACUTO NELLA PARLATA DEL PAESE DI BIBINJE

Riassunto

Nel contributo sono trattati il condizionamento e la realizzazione dell'acuto nella parlata del paese di Bibinje. In particolare è presentata la distribuzione di questo accento secondo le parti del discorso e sono esposte alcune osservazioni sull'acuto nell'attuale pratica parlata dell'idioma locale.

Podaci o autoru

Božidar Šimunić, profesor kroatistike, umirovljeni novinar, Zadar, Ul. don Ive Prodana III. br. 9, tel. 023/214 173, ili Bibinje, Padrele b.b. tel. 023/261 532.